

MATTI HÄGGSTRÖM:

Det osunda bidragsflödet

Staten har nu delat ut 3,5 miljarder till dagspressen. Bidraget är felkonstruerat och verkar kostnadsuppdrivande bla genom att det ökar med högre pappersåtgång och utgivandet av fler editioner. En tidning erhåller över 1 000 kr per exemplar och år, en annan 30 000 kr per utgivningsdag. Utvecklingen har gått mot allt större bidragsberoende, konstaterar andre redaktören i Barometern, Matti Häggström. Konkurrensen mellan tidningarna har blivit snedvriden och de välskötta tidningarna -- som inte erhåller bidrag -- får allt svårare att klara sig.

Det statliga presstödet tillkom 1971 genom en föga helig allians mellan Tage Erlander och Gunnar Hedlund. Då sattes maximibeloppet för de sk produktionsbidragen till en miljon kr per år för landsortstidningarna och 3,5 miljoner kr för storstadspresen. Avsikten var att bidragen skulle vara "hjälp till självhjälp".

Sedan 1971 har subventionerna höjts gång på gång. Totalt har staten i dagens penningvärde delat ut cirka 3,5 miljarder kr till dagspressen. Bidragen är nu ungefär åttadubblade och uppgår bara under kommande budgetår till 441 miljoner kr. Av miljonrullningen har det snart blivit en miljardrullning. En tidning som Arbetet (s) erhåller cirka 60 miljoner kr i selektivt presstöd bara på ett år. Skånska Dagbladet (c) med en upplaga som betydligt understiger 30 000 exemplar får 31,3 miljoner kr, alltså över 1 000 kr per exemplar och år. En landsortstidning som Östra Småland med avläggare i Kalmar län mottar kommande budgetår omkring 10 miljoner kr i direkta statliga subventioner, eller över 30 000 kr per utgivningsdag. På en vecka har alltså staten erlagt en journalists årslön inklusive hans sociala kostnader.

Effekterna

Vilken verkan har den accelererande miljonutdelningen till dagspressen haft?

En amerikansk forskare, Robert R Picard, gjorde 1978 en undersökning av presstödet effekter i två kommuner, Visby och Växjö. Den förstnämnda orten är väl något av ett specialfall. Mera representativ är Växjö med en stor tidning, Smålandsposten (m), och en mindre, Kronobergaren (s).

På Kronobergaren var man vid undersökningstillfället, naturligt nog, belåten över det statliga guldregnet. Ambitionen var hög. Tidningen hade en plan för upplagan. Man skulle ta 15 000 exemplar från Smålandsposten och därmed "skapa balans mellan tidningarnas upplagor". Ett villkor var att Kronobergarens redaktion byggdes ut.

Innebörden var alltså att den mindre tidningen med hjälp av statliga subventioner skulle förändra konkurrenssituationen till egen fördel. Var det avsikten med presstödet? Säkert – för en del av de socialdemokratiska och centerpartistiska tillskyndarna!

Picards slutsats blir att presstödet – fö det största i den icke-kommunistiska världen – har stoppat den tidingsdöd som grasserade under 1950- och 1960-talen. Men det är en sanning med modifikation. Riktigare torde vara att inte presstödet men väl det oavbrutet växande presstödet i varje fall hittills hindrat att ytterligare tidningar lagts ner. Ett stöd som ideligen måste plussas på avsevärt snabbare än inflationen kan dock knappast sägas fungera tillfredsställande.

Skadligt

På avgörande punkter har presstödet uppenbarligen skadat branschen allvarligt.

Det har verkat kostnadsuppdrivande. De välskötta tidningarna, som klarat sig utan statliga miljonsubventioner, har fått skärpt konkurrens. Den har inte uppstått på naturlig utan på konstlad väg. De självbärande tidningarna har ändå fått svara. Det har visserligen lett till bättre produkter men också till ständigt ökat

bidragsbehov för understödstitningarna och minskad lönsamhet för hela branschen.

Inte heller har målet "hjälp till självhjälp" uppnåtts. Miljonerna från staten tyck ha invagat bidragstitningarna i säkerhet. De har tagit emot pengarna – och satt sprätt på dem. Tillskotten har kommit att betraktas som lika självklara och naturliga som intäkterna från annonser och prenumerationer. Kostnadsnivån har drivits i höjden, och behovet av ytterligare subventioner har vuxit. Gallskräk på pappa Staten har därefter monotont följt. Säkert till stor del av partiegoistiska skäl har bidragens upphovspartier effektuerat beställningarna. Skattebetalarna har klämts åt ytterligare, och karusellen fortsätter att snurra.

Det förefaller också som om presstödet direkt hämmat utvecklingen mot en ny teknik. Tidningsproduktionen kan rationaliseras avsevärt, men på många håll görs ingenting eller mycket litet i den vägen. Det fackliga motståndet har varit starkt – se bara på vad som hänt på Dagens Nyheter. Otivelaktigt har många bakåtsträvare kallt kalkylerat med att staten kommer att ingripa om en tidning hotas av undergång. Inte minst därför var det oklokt att riksdagsmajoriteten i våras – mot moderat motstånd – åter höjde presstödet med 15 procent för budgetåret 1983/84. Visserligen säger nu även en del socialdemokrater att bidragstaket snart uppnåtts, men det är ingenting nytt. Den grammofonskivan har hörts många gånger tidigare.

Outnyttjade möjligheter

Anmärkningsvärt är också att inga möjligheter till besparingar i presstödssystemet utnyttjats.

På vissa orter, t ex Falun, Gävle, Eskilstuna, Malmö, erhåller alla dagstidningarna produktionsbidrag, den borgerliga minst och den socialdemokratiska störst, trots att skillnaden i upplaga är liten. Det borde vara självklart att helt slopa det lägsta stödbeloppet och i motsvarande mån reducera det största. Varför har det inte gjorts?

Produktionsbidragen upp till en viss nivå ökar med förbrukningen av papper. Länge har klagats på bristen på skogsråvara. Samtidigt är presstödet så utformat att det formligen uppmanar till slöseri med papper. Resultatet blir givetvis en helt annan redigering på stödtidningarna än på de tidningar som själva måste stå för sina kostnader – för papper och annat. Inte ens miljöaktivisterna, som ju i andra sammanhang brukar reagera mot resursslöseri, har haft någonting att invända mot den här galenskapen, vad nu det kan bero på.

Stödsystemet uppmuntrar till editionsuppdelning. Genom att skapa fler editioner blir var och en av dem stödberrättigad, och därigenom kan tidningsföretaget raka åt sig ännu fler bidragsmiljoner. Sådan editionering uppstår alltså inte av journalistiska skäl, utan för att tidningarna söker anpassa sig till bidragsreglerna.

Vissa veckotidningar, främst centerpartistiska som mest påminner om medlemsorgan, ingår till skillnad från andra veckotidningar i stödsystemet. Det har föranlett politiska partier till viss nyetablering av sådana "dagstidningar". Nya

företag bör i princip välkomnas, men de här är helt utformade för att bidragsbestämmelserna skall kunna exploateras. En redan konstlad marknad blir på det sättet ännu mera onaturlig.

Det finns också särskilda sk samverkansbidrag. Syftet är att få olika tidningsföretag att samverka för att rationalisera produktionen. Konstruktionen bygger dessvärre på ett tankefel. Är det lönsamt att samverka lär det komma till stånd utan statliga morötter. I annat fall är det naturligtvis meningslöst.

Nu finns det ett särskilt villkor för att samverkansbidrag skall lämnas. Minst en av de involverade tidningarna måste erhålla statliga produktionsbidrag. Bestämmelsen är absurd. De tidningar som verkligen skulle vinna på samverkan kanske nu vägrar i vändningarna och söker i stället samarbete som inte är lika rationellt men som i gengäld ger utbyte i form av statliga subventioner.

Ny utredning

I februari i år tillsatte regeringen en utredningsman, kanslichefen vid Pressstödsnämnden Bo Präntare, som skall undersöka annonsbladens effekter och möjligheterna till vidgad samverkan inom dagspressen. Orsaken är den övertro på samverkans välsignelser som präglar de socialdemokratiska tidningsledarna. Den skall lösa branschens ekonomiska svårigheter, tror man.

Och det är inte otänkbart att teknisk samverkan kan förbättra och förbilliga tidningarna. Men vad bidragsfantasterna i första hand är ute efter är sk annons-samverkan. Innebörden är klar. Den stora tidningen med flest annonser skall för-

mås till "samverkan" med den mindre tidningen. Syftet är att tvinga första tidningen att dela med sig annonserna – och annonsintäkterna. De ekonomiskt självbärande tidningarna torde betacka sig för konfiskatoriska metoder av det slaget.

Utvecklingen inom dagspressen har gått mot allt större bidragsberoende. Subventionstidningarna har sjunkit allt djupare ner i bidragsträsket, och allt fler tidningar har på grund av det förvridda konkurrensläget fått sina finanser försämrade. Kostnadsmedvetandet hos understödstitidningarna har sjunkit – exklu-

siva förmånserbjudanden, dumpningspriser till annonsörerna, vräkig och påkostad reklam osv är vanligt. Medan de självbärande tidningarna ständigt måste ekonomisera, rationalisera, jaga utgifter.

Så avlägsnas branschen steg för steg från normala marknadsekonomiska förhållanden.

Sanningen är tyvärr den att dagspressen i dag inte står särskilt väl rustad att möta den konkurrens som obevekligen kommer från nya medier som teledata, kabel-TV och annat. Det är nog till stor del det statliga bidragsflödets fel.